

VLASTISLAV HÄUFLER

K 100. VÝROČÍ NAROZENÍ N. N. BARANSKÉHO

V. Häufier: *The 100th birth anniversary of N. N. Baranskij*. — Sborník ČSGS 86:3:177—188 (1981). — The autor recalls one of the greatest Soviet geographers, the classic in Marxian economic geography whose work has lost nothing of its reality. It covers the theory of general geography, especially economic geography, economic-geographic cartography, methods of teaching geography and the history of geography. In Baranskij's opinion geography was a joint system of sciences, a unity of the economic and social process in the development of regions, towns and other complexes.

The author describes the most important moments from the life of Baranskij including personal recollections of their meeting. He also comments his works and evaluates (in 10 points) his scientific contribution.

Vzpomínáme největšího sovětského geografa, klasika marxistické sociálně ekonomické geografie, jehož dílo je známo na celém světě. Obsáhlo teorii geografie vůbec a sociálně ekonomické zejména, regionální geografii, sociálně ekonomickou kartografií, metodiku vyučování, historii geografie. Zůstává dosud aktuální, např. chápáním geografie jako propojeného systému věd, pojetím jednoty ekonomického a sociálního procesu vývoje regionů, měst a komplexů, zdůrazněním geografické polohy, významu měst, geografické dělby práce, úlohy mapy a především — příkladnou aplikací marxismu-leninismu v geografii.

N. N. Baranskij se narodil v Tomsku 27. 7. 1881 v rodině pokrokového středoškolského profesora. Byl z pěti dětí první syn. Začátky marxistického vzdělání získal četbou (Komunistický manifest) a od sester Ljubov a Naděždy, pracujících v petrohradském Svazu boje za osvobození dělnické třídy, založeném Leninem. Přestože se účastnil studentského hnutí a byl propagandistou v dělnických kroužcích, zakončil gymnasium se zlatou medailí r. 1899. Vstoupil pak na Tomskou univerzitu, na právnickou fakultu (vedle ní tu byla jen ještě fakulta lékařská), kde se zabýval politickou ekonomikou (prof. M. N. Sobolev) a hospodářskou historií. V druhém roce (1901) studia byl však pro organizaci studentské stávky z univerzity vyloučen. Díky „Obščestvu ljubiteľej issledovanija Altaja“ mohl podniknout samostatně zkoumání života kolonistů v území na horním Obu. Vypracoval monografii vesnice Čistjunki (Pokrovsk, Barnaul), a ta byla později zkráceně uveřejněna v Altajském sborníku Zap. Sib. otděl. geograf. obščestva (1907).

Brzo po svém vyloučení z univerzity stává se Baranskij profesionálním revolucionářem, jeho hlavním zaměstnáním je propagandistická a jiná ilegální práce, při které je znám pod pseudonymem Nikolaj Bolšoj. V Tomsku založil skupinu revoluční sociální demokracie, kterou roku

1903 převedl do „Sibiřského sociálně demokratického svazu“. Horečná činnost těchto let nejen formuje jeho politický profil, ale i Baranského geografické názory. Cestuje a pracuje po celé Sibiři. V prosinci 1905 se jako delegát účastnil konference strany ve finském Tampere, kde poprvé poznal osobně Lenina. V první ruské revoluci byl jedním z vedoucích činitelů v sibiřských městech Čitě, Irkutsku a Krasnojarsku. Léta 1906-1908 vyplnil revoluční činností na Ukrajině a v Sibiři, nebo pobytem v žalářích v Ufě, Kyjevě a Čitě. Z rodné Sibiře byl nakonec vypovězen do Evropy. Další dobu pak žil v Moskvě, kde v letech 1910-1914 mohl vystudovat Moskevský obchodní institut (dnešní institut národního hospodářství G. V. Plechanova) a připravovat se -- vedle jiné činnosti -- i na budoucí vědeckou a pedagogickou práci v geografii.

Mladý revolucionář už dříve byl uchvácen velikostí a bohatstvím rodné země, poznával rozdíly v přírodním rázu, formách osídlení a ekonomického využívání, historických osudech jednotlivých částí, setkával se s lidmi mnoha národů a národností.

Rušná doba nastala i pro Baranského za Velké říjnové socialistické revoluce a občanské a intervenční války, třebaže těžká krční nemoc ho v letech 1917 a 1918 zle sužovala. V roce 1918 a 1919 pracoval v Nejvyšší národohospodářské radě v Moskvě, v orgánech Státní kontroly v Samaře Kyjevě, Orenburgu, Čeljabinsku. Roku 1920 zastával důležité státní funkce v Omsku a pak v letech 1921-1925 působil v Moskvě jako člen kolegia Lidového komisariátu (ministerstva) dělnicko-rolnické inspekce. Současně již od roku 1919 přednášel v stranických kurzech, potom na Vysoké stranické škole pro Sibiř a od r. 1921 do r. 1929 se stal vedoucím katedry ekonomické geografie na Komunistické univerzitě Ja. M. Sverdlova, kde přednášel V. I. Lenin, A. V. Lunačarskij a další. Měl být jmenován zástupcem lidového komisaře, ale když vysvětlil Leninovi, že má v úmyslu napsat ekonomickou geografii SSSR, nedošlo k tomu a Baranskij byl trvale získán pro geografii. Povzbuzen souhlasem Lenina pracoval tak, že později o tom napsal . . . „*nikdy předtím, ani potom nepodařilo se mi pracovat in enzybněji a produktivněji*“ (Moja žizn v ekonomičeskoj geografii, s. 9).

Roku 1926 pak vyšla Baranského kniha *Ekonomičeskaja geografija. Obzor po rajonam Gosplana*. Je to zřejmě první skutečně marxistická učebnice sociálně-ekonomické geografie, která nejen vytyčila nový směr výuky této disciplíny, ale i naznačila cestu ve výzkumné práci, teoretické i aplikované. Baranskij zde vychází z prací klasiků marxismu-leninismu, usnesení stranických sjezdů, plánů Goelro, z prací o ekonomické regionalizaci SSSR a odmítá tradiční pojetí odvětvové „statistické“ a antropogeografické.

V roce 1925 nový rektor Komunistické univerzity pracujících Východu v Moskvě N. N. Baranskij přijímal delegace ze zahraničí, které přibýly k oslavám 200 let Akademie věd v Lenínradě. Událost byla popsána např. V. I. Bykovem (Nikolaj Bolšoj. Irkutsk 1971. S. 97—100) a jakoby demonstuje dokonáný přerod revolucionáře a stranického pracovníka v sovětského vědce, uznávaného pak i v zahraničí a i od nepřátel. Svoji dramatičností se vyrovná podobným scénám ze sovětských her a filmů.

Delegáti přijeli do země, překonávající poválečný rozvrat a bídu, mnozí plní nedůvěry a podezření. Rektor je muž atletického vzrůstu, v holínkách a polovojské bluze. Spíše nějaký komisář než vědec, si všichni myslí. Ne dlouho. Baranskij překvapí i připraveným tlumočníky, když navrhne shromážděným vědcům, aby se mluvilo latinsky, uznávaným mezinárodním jazykem vědy. A pak dokáže u nástěnné mapy SSSR vykládat „mrtvým jazykem“ o živé přítomnosti a budoucnosti své sovětské vlasti. Sotva ještě někdy jindy byly popisovány latinsky velkorysé plány výstavby a líčeny dosavadní úspě-

chy, charakterizováno přírodní bohatství SSSR, narysována budoucnost Donbasu, Uralu, Koly atd. Následuje veliká debata. V jejím průběhu žádá vedoucí početné německé delegace, chemik profesí, zda by Jeho Magnificence mohla některé speciálnější otázky zodpovědět třeba francouzsky. Stalo se, a stejně tak zcela samozřejmě hovořil pak Baranskij se svými hosty německy, anglicky a dalšími jazyky. Není divu, že po dlouhém sezení odcházející delegáti soudili o mnohém zcela jinak, než před setkáním s tímto neobyčejným mužem.

Н. Баранский

Od roku 1926 Baranskij plně přechází k vědecké a pedagogické práci v geografii, čo které si přináší svůj revoluční elán, velké znalosti a životní zkušenosti, bezpříkladnou pracovitost. Do boje proti buržoasním směrům i levičáctví v geografii (proti geografickému „fatalismu“ i „nihilismu“) se

dal ponejprv tohoto roku na konferenci učitelů ekonomických disciplin, kde pronesl referát o zavedení kursu ekonomické geografie

V roce 1927 se zúčastnil 2. sjezdu slovanských geografů v Polsku. Při této příležitosti jej mohli poznat českoslovenští geografové. Naše delegace byla ze zahraničních vůbec nejpočetnější — přes 100 členů (!).

Ve dvacátých letech N. N. Baranskij vykonává také záslužnou práci ve Velké a Malé sovětské encyklopedii a jinde, přednáší na Komunistické akademii a v Moskevském pedagogickém institutě V. I. Lenina, kde později zakládá katedru a konečně v roce 1929 přichází na Moskevskou státní univerzitu M. V. Lomonosova. Organizuje tu katedru ekonomické geografie, kterou pak povede asi 20 let, spolu s velkými fyzickými geografy dosáhne osamostatnění geografické fakulty. Na MGU mohl nejlépe rozvinout své pojetí sociálně ekonomické geografie a vychoval velké počty žáků, z nichž někteří se stali vynikajícími vědci a dnes už předali první posice v sovětské vědě další generaci geografů.

Ovlivnil i tisíce dalších, kteří poslouchali jeho lekce na některé z četných škol, kde působil. Vzpomínal ho i předseda sovětské vlády ve svém rozhovoru se specialisty Bhilájského hutního kombinátu v Indii „v letech mého studia . . . nám profesor Baranskij přednášel ekonomickou geografii a objasňoval, jaké okolnosti nutno sledovat při volbě místa založení podniku“ (Pravda, 17. února 1960).

Situace v sovětské geografii byla až do začátku třicátých let složitá, vládly i názory o tom, že geografie nemá budoucnost — vlivem rostoucí diferenciací věd. Ekonomická geografie byla přitom reprezentována většinou popisy hospodářských odvětví či zemí, plných statistik a různých informací, bez úsilí o jakoukoli analýzu. Baranskij soustavně oponoval snahám o likvidaci geografie, zdůrazňoval její specifickost a nenahraditelnost, poukazoval na její vlastní metody. Jako první marxistický geograf dokazoval nutnost vzájemných vztahů mezi fyzickou a sociálně ekonomickou geografii na existenci vazeb mezi přírodní a sociálně ekonomickou sférou.

Víme, že teprve vlastně v sedmdesátých letech byly — v socialistických zemích a jinde — překonány aspoň hlavní rozdíly mezi několika pojetími obsahu a úkolech geografie. A bez nadsázky nutno konstatovat, že pro obhajobu těch metodologických pozic, které jsou dnes prakticky bezdiskusní, nikdo neudělal tolik, co N. N. Baranskij.

Začátkem třicátých let (v menší míře i později) byl Baranskij terčem kritiky ze strany některých politických ekonomů a některých geografů pro své pojetí sociálně-ekonomické geografie. Dokonce ho napadali za údajný „hettnerismus“ a „weberismus“. Ale útoky levičáků, jak byli později nazváni, proti velikánu marxistické geografie byly neúspěšné. A nedávno mohl o tom Ju. G. Sauškin napsat: „*Kdyby nebyl N. N. Baranskij vědecky odhalil vratkost levičáckých posic, naše geografie vůbec a zejména pak ekonomická geografie bývaly by vrženy daleko zpět a sovětská geografie by v současné době nezaujímalá pevné místo ve světové geografické vědě*“. (N. B.: Izbrannyje trudy I., s. 4).

Bylo to zajisté jeho vlivem, že 16. května 1934 vyšlo historické usnesení sovětské vlády a ÚV strany „O výuce geografie v základní a střední škole“. Baranskij byl pověřen napsat 2 učebnice a vést nový časopis Geografija v škole.

V letech od té doby do Velké vlastenecké války vykonal pro sově-

skou geografii až neuvěřitelně rozsáhné dílo. Napsal učebnici ekonomické geografie SSSR, která vyšla v desítkách vydání v SSSR a v zahraničí (r. 1935-1955), stala se nejrozšířenější geografickou knihou na světě; toto prvenství nebude asi překonáno. Vypracoval osnovy geografie pro školy, podle kterých se učilo dlouhou dobu. Vyvolal v život mnoho map a celé školské a jiné atlasy, v tom známý atlas Moskevské oblasti (spolu s V. A. Kameněckim). Zavedl přednášky ekonomické geografie SSSR, metodologie ekonomické geografie USA, ekonomické kartografie, úvod do ekonomické geografie, které přešly i jiné univerzity a pro tyto směry vychoval své nástupce (vědecká aspiratura), pro absolventy pak zavedl postgraduální kursy. Vybuďoval dvě katedry ekonomické geografie, zajistil vysokou úroveň metodického časopisu Geografija v škole (v čele redakce do r. 1948). Zavedl terénní výzkumy z ekonomické geografie. V letech 1936-37 byl iniciátorem mnohosvazkové geografie SSSR v akademii věd a špičkového díla kartografického, jakým byl Bolšoj sovětskij atlas mira. Redigoval překlady zahraniční geografické literatury a sám překládal.

V těžkých letech války evakuoval Baranskij nejdříve do Kazaně a konečně do Alma Aty. Kazašská geografie vzpomíná dosud vděčně na jeho několikaleté působení a i později pokračující vliv.

Koncem války znovu se vrací do Moskvy. Brzo dokončuje „Očerki po školskoj metodike ekonomičeskoj geografii“, které pak vyšly r. 1946 (a přepracované r. 1954). V určitém smyslu na tuto významnou knihu navazuje i „Istoričeskoj obzor učebnikov geografii“ (vyšly až r. 1954). Založil a až do své smrti redigoval vynikající vědecký sborník Voprosy geografii (1946-1963), vydávaný Moskevským oddělením Geograf. spol. SSSR. Vyvolal v život — r. 1946 — Nakladatelství geografické literatury, které od r. 1964 vplynulo do nového nakl. Mysl a ovlivňoval aktivitu nového Nakladatelství zahraniční literatury v oblasti geografie. Pochopil význam exaktních technik v geografii a podporoval všechny, kdo je prosazovali, zdůrazňoval nutnost zvýšit aplikaci geografických znalostí v národním hospodářství a založil periodikum Geografija i chozjajstvo, vydávané geografickou fakultou MGO v l. 1958-1968. Už jako osmdesátiletý pochopil užitečnost teoretické práce V. A. Anučina a postavil se za něj při bouřlivých diskusích.

I když se stáří ohlašovalo i nemocemi, teprve po osmdesátce dokázaly omezit aktivitu tohoto vědce a učitele. Osobně jsem poznal velikého Baranského na jaře roku 1958, kdy mě přijal (byl jsem uveden jeho žákem prof. I. M. Majergojzem) ve svém bytě na univerzitě na Leninských horách. Na ten večer rád vzpomínám. Vypracoval o svém prvním setkání s Čechy — v některém ze svých žalářů v l. 1906—1908, o rozdílu mezi jinak prý stejně schopnými, pracovitými a pořádkumilovnými Němci a Čechy tj. o tom, že český smysl pro humor je vůbec nedostižný a ovšem pro Němce těžko pochopitelný, o svých názorech a bojích v geografii, o zahraničních přátelích mezi velkými geografi, o podobnosti a rozdílech geografie sovětské a severoamerické. Daroval mi poslední exemplář svého skriptu *Ekonomičeskaja kartografija* z r. 1939, když jsem se svěřil s obtížemi při realizaci příslušné přednášky. Musel jsem ovšem také hodně mluvit, o československé geografii zejména (Baranskij připravoval Voprosy geografii „Geografija za ruběžom“).

Přiznávám, že ze všeho mi nejvíce utkvěla příhoda z Mezinárodního geografického kongresu r. 1934 ve Varšavě, kterou Baranskij prezentoval jen při čaji, mimo hlavní proud debaty. Sprátil se tam s I. Bowmanem, předsedou kongresu, významným americkým geografem (za druhé světové války byl členem šestičlenného „mozkového trustu“ prezidenta F. D. Roosevelta). A ten si mohl dovolit — při nějaké recepci — žert, demonstrovat na Baranském, sedícím mezi E. Romerem (nevelikého vzrůstu) a Japoncem (jeho jméno mi vypadlo), že „Soviet Russia“ je stíněna mezi Japonskem a Polskem.

A Baranskij, populární nejen u předsedy, ale i u svých sousedů a jiných delegátů, předvedl, že se rozhodně nedá mluvit o neodolatelném „geopolitickém tlaku“. Povstal (zmínil jsem se už o jeho mohutné postavě) a — na jedné ruce zdvihl Poláka, na druhé Japonce. „Hleďte, Sovětský svaz není zablokován, je akčně volný!“

Baranskij se dožil plného uznání doma i v zahraničí. Od roku 1939 byl členem korepondentem AN SSSR, stal se čestným členem nejen Vše-svazové geografické společnosti, ale také geografických společností polské, jugoslávské, československé. Byl vyznamenán četnými řády a medailemi — v tom třikrát Leninovým řádem, medailí P. P. Semjonova — Ťanšanského, K. D. Ušinského, medailí J. Cvijiče [Jugoslávie]. Osmdesátiny Nikolaje Nikolajeviče Baranského oslavovala v roce 1961 celá sovětská geografie a nejen ona. Kolem 3 tisíce míst velkého sálu MGU na Lenin-ských horách sotva stačilo pro žáky, přátele, vědce, zástupce organizací, kteří přišli pozdravit velkého Baranského, kterému bylo k té příležitosti uděleno v SSSR nejvyšší vyznamenání — Hrdina socialistické práce.

Na otázku, v čem je třeba vidět hlavní přínos N. N. Baranského pro naši vědu je těžko odpovědět zejména tehda, když to musí být stručně. Zde se to pokusíme splnit v deseti bodech.

1. *Prosadil teorii systému geografických věd* (poprvé r. 1940), obhájil posici geografie jako vědy, nepostradatelné v éře socialismu. Rozvedl metodologii a metodiku geografie vůbec a sociálně-ekonomické zejména, na marxistické bázi a významně se uplatnil v řešení hlavních problémů, vystupujících v jeho době. Určil vzájemný vztah geografie ekonomické, fyzické a „stranovědní“ (-regionální geografie) a zdůraznil i význam geografické kartografie. Zvládl hluboku analýzu vzájemného vlivu přírody a společnosti na základě marxisticko-leninské teorie a rozpracoval tuto otázku tak, že z toho těžila i filozofie, resp. historický materialismus.

2. *Vybuďoval teorii sociálně ekonomické geografie*. Ta musí znát podstatu ekonomických a sociálních procesů různých historických epoch a pak odkrývat zákonitosti územní diferenciacie těchto procesů. Chápat konkrétní objekty výzkumu jako části velkých prostorově časových systémů, vzniklých v procesu geografické dělby práce. Baranskij vyložil z jakých příčin vznikají oblastní rozdíly v produktivitě práce a ukázal úlohu geografické dělby práce při formování ekonomických regionů. Ukázal dále na důležitost (ekonomicko-) geografické polohy. Správně ji nejen definoval (makropoloha a mikropoloha) ale určil i její funkci a změnu v čase.

Ekonomickou geografii chápal velmi široce, zahrnuje sem politické a sociální (včetně ideologického) aspekty života. (V třicátých letech navrhoval i tomu odpovídající jiný název naší vědy, dnes se spontánně používají!)

3. *Prosadil marxistický regionální směr v ekonomické geografii*. Ten představoval nové pojetí metodologické, založené na pracích klasiků, na marxistickém principu souvislosti a podmíněnosti jevů, zkušenostech výstavby socialistického hospodářství. Učinil z teorie ekonomických regionů jedno z těžišť ekonomické geografie a spojil ji s teorií geografické dělby práce a s učením o ekonomicko-geografické poloze.

Izvestija AV SSSR o tom psaly v roce 1939... „Baranskij zdůvodnil nutnost užití rajonové metody, kdy se těžiště přenáší od statistického zkoumání odvětví národního hospodářství ke komplexnímu geografickému výzkumu rajonů... dovolujícímu podat perspektivu ekonomického vývoje...“. Jeho teorie obsáhla i představy o formování regionů. Jejich diferenciací, systémem a vztahy mezi nimi, hierarchií, (sociálně-) ekonomicko-geografickou charakteristiku regionů.

4. *Rozpracoval základní metodologické principy a metodiku geografie měst.* Na bázi teorie geografické dělby práce, ekonomické regionalizace a geografické polohy objasnil postavení měst jako aktivních elementů, center regionů, dopravních uzlů.

„Města jsou jakoby velitelské sbory země, kterou organizují ve všech směrech — ekonomickém, politicko-administrativním, kulturním. Jako ony, mají i města svoji hierarchii...“ atd. říkal a psal Baranskij o významu této tematiky (E. g. E. k. 1960, s. 176).

5. *Postavil na pevný teoretický základ sovětské „stranověděnije“.* Ukázal, jaké místo patří regionálním komplexním charakteristikám v systému geografických věd, vedle fyzické a ekonomické geografie, nikoli místo nich. Obhájil praktický význam syntetických geografických prací o zahraničních zemích a republikách či regionech SSSR.

6. S tím souvisí Baranského velkolepý *praktický přínos tvorbou četných ekonomických geografii SSSR.* Několik milionů lidí v SSSR a na celém světě studovalo ekonomickou geografii první socialistické velmoci z jeho knih. Dvojí české vydání jeho nejznámější učebnice mělo i velký vliv metodický, který ani nemůžeme dostatečně ocenit. Vynikl také jako znalec ekonomické geografie USA a jiných států.

7. *Vytvořil kurs sovětské ekonomické kartografie,* obsahující hlavní základy této vědy. Důraz na mapu kladl vždy a zdůrazňoval to přesvědčivě.

Ve skriptech z r. 1939 (s. 5.) např. takto: „Vezměte nejjednodušší mapu Krymu, jen s pobřežní linií, řekami a horami, sítí komunikací, 10–20 sídly — a pokuste se popsat ji tak, aby text tuto mapu nahradil. Není to možné...“ Ve své nejznámější ekonomické geografii SSSR zařadil 128 grafů a mapek v textu.

Baranskij vynikl jako autor, redaktor a konzultant mnoha kartografických děl. Od roku 1932 přednášel ekonomickou kartografií na MGU; jeho skript se staly základem učebnic, používaných dodnes.

8. *Vytvořil vědeckou disciplínu z metodiky vyučování ekonomické geografie,* zejména na střední škole. Pravděpodobně největší počet svých prací věnoval metodice vyučování a v tom nejdříve sklídl největší úspěchy. Nad „Očerkami...“ tak blízkými jeho srdci pracoval pak znovu až do své smrti.

9. *Popularizoval geografické znalosti a ruské vědecké dědictví v oblasti geografie.* Vynikl v tom jak hloubkou svých znalostí, tak šířkou dopadu svého působení. Baranskij byl vynikající historický geograf a historik geografie.

10. *Seznamoval sovětské geografy se stavem ekonomické geografie v zahraničí.* Referoval o stovkách knih a ještě mnohem větší počet jich prostudoval ve všech světových jazycích. Znal a citoval (1946) i článek naší J. Moschelesové o Praze, který vyšel v Geographical Review 1937. Nejzajímavější práce navrhoval k překladu i sám je překládal nebo redigoval a psal k nim komentáře. Např. r. 1930 vyšla v překladu známá kniha A. Hettnera, ruský vyšla American geography — inventory and prospect z r. 1954, přeložil knihu o Severní Americe (H. Baulig), Tunisku (P. Sebag) atd. Věřil, že nutno poznat velká díla, která vytvořila buržoasní geografie a ovšem přistupoval k nim kriticky. Současně usiloval, už před válkou, o rozšíření znalostí o sovětské geografii a o ekonomické geografii SSSR v zahraničí a propagoval potřebu mírové mezinárodní spolupráce v naší vědě.

☆☆☆

Sibiřský revolucionář N. N. Baranskij od poloviny dvacátých let viděl svůj stranický a občanský úkol č. 1 v té ohromné práci pro vybudování a rozvoj sovětské sociálně-ekonomické geografie, kterou konal až do těžké nemoci, jíž podlehl 29. listopadu 1963. Baranského život v geografii představuje celou epochu, jeho literární dědictví bude ještě dlouho ovlivňovat rozvoj teorie a praxe marxistické sociálně-ekonomické geografie na celém světě.

Výběr hlavních geografických prací N. N. Baranského

Opětovná a cizojazyčná vydání neuvádíme samostatně, ani když byl text přepracován. Počet viz u prvního. Místo vydání připojeno pouze, nejde-li o Moskvu. Nezařazujeme překlady zahraničních autorů, pořízené N. B., ani knihy, jichž byl redaktorem. (G. v š. = Geografija v škole).

1926—1927:

Ekonomičeskaja geografija Sovětskogo Sojuza. Obzor po rajonam Gosplana. S. 294. Gos. izd. Vyšlo rusky třikrát (1926—27) a také finsky, tatarsky a hebrejsky. O postanovke kursa ekonomgeografii In: Vopr. prepod. ekonom. disciplin. S. 43—61. Gos. izd. 1927.

Řada hesel v Bolšoj sovět. encikl. a recenze v Social. choz.

1928:

Kratkij kurs ekonomičeskoj geografii. Příloha I. dílu L. D. Sinickij: Očerki važnejšich inostr. gosud. S. 222. II. díl: Ekonomičeskaja geografija SSSR. S. 455. Gos. izd. Vyšlo rusky pětikrát (do r. 1931) a také ukrajinsky, arménsky a čínsky. Plan ekonomiko-geograf. charakteristiky Gosplanovskoj oblasti. Social. choz. kn., 1, s. 183—198.

Několik hesel v Bolšoj a Maloj sovět. encikl. a recenze v Social. choz. a Plan. choz.

1929:

Plan ekonomiko-geografičeskoj charakteristiky Gosplanovskoj oblasti. In: Ekonomiko-geograf. sbornik. Kom. univ. Sverdlova. S. 39—52. Recenze tamže a v Plan. choz.

1930:

Měždnarodnoje geograf. razdělenije truda. S. 94. Gos. izd. O novom napravleniji v ekonomičeskoj geografii SSSR. In: Pamiętnik II. Sjazdu slo-wianskich geografów i ethnog. T. II., s. 79—81. Kraków. Pozn.: V bibliografii od G. N. Finašiny a R. I. Kuzmenka (1980) neuvedeno.

1931—1933:

Geografija SSSR. Učebnik dlja srednej školy (6.—7. tř.). S. 198. Učpedgiz 1933. Vyšlo mimo ruštiny (znovu r. 1934) v dalších 15 jazycích národů SSSR a v 5 jazycích zahraničních. Geografija SSSR. Učebnik dlja srednej školy (8. tř.). S. 176. Učpedgiz. Vyšlo mimo ruštiny (znovu r. 1934) v dalších 8 jazycích (také německy). Několic hesel v Bolšoj sovět. encikl. a recenze v různých časop.

1934:

Universitětskaja podgotovka specialistov ekonomičeskoj geografii v SSSR. S. 8. Izd. Bolš. sov. atlas mira. Formation universitaire des specialistes de la geographie economique en URSS. S. 11. (Comptes rendus de la delegation Sovietique an Congres international le geographie à Varsovie). O sozdaniji serii ekonomgeografičeskich monografij po respublikam i oblastjam. In: Trudy 1. Vsesoj. geograf. sjezda. II. díl. S. 105—111. Leningrad. Řada zpráv a recenzí v G. v š.

1935:

Fizičeskaja geografija SSSR. Učebnik dlja 7 klasa. S. 120. Učpedgiz.

Vyšlo rusky sedmkrát (do r. 1943) a přeloženo do 38 (!) jazyků V tom např. ojrotsky, adygejsky, chakazsky apod.

Ekonomičeskaja geografija SSSR. Učebnik dlja 8 klasa. S. 308. Učpedgiz.

Vyšlo rusky šestnáctkrát (do r. 1955 a v 21 jazycích národů SSSR, dále anglicky, bulharsky, maďarsky, španělsky, německy, polsky, francouzsky a česky.

Český překlad (od V. Häuflera, H. Štusákové, Z. Mazánkové a C. Votrubce) vyšel dvakrát, v nakl. Světa sovětů r. 1952 a r. 1954 jako Hospodářský zeměpis SSSR, celkem v 24 tis. výtiscích.

Naučno-issledovatělskij institut geografii MGU. In: Universitěty i naučnye učrežděnija, s. 106—121. ONT izd.

Organizacija obsledovanija i osnovnyje iz nego vyvody. In: Geografija v srednej škole, s. 7—18. Učpedgiz.

Itogi obsledovanija. G. v š., 1, s. 3—10.

Řada zpráv a recenzí v čas. G. v š.

1936:

Programmy srednej školy. Geografija (více autorů). S. 80. Narkompros RSFSR.

Vyšlo ve 3 vydáních ruských (do r. 1938) a v dalších 9 jazycích národů SSSR.

Kak ja rabotal nad svojim učebnikom i kak sledujet rabotat s nim v škole. G. v š., 2, s. 95—103, 4, s. 126—136.

Několik geografických hesel v Bolšoj sovět. enciklop. a řada článků, zpráv a recenzí v G. v š.

1937:

Programma po obščej časti kursu ekonomičeskoj geografii SSSR. S. 15. Tip. Vysš. šk. propagandistov.

Tipovaja programma porajonnych tomov „Geografija SSSR“. G. v š., 2, s. 78—83.

K trechletnej godovščině Postanovlenija SNK SSSR i CK VKP(b) ot 16 maja 1934 g. G. v š., 3, s. 1—5.

Několik geografických hesel v Bolšoj sovět. encikl. a řada článků, zpráv a recenzí v G. v š.

1938:

Programma kursa „Ekonomičeskaja kartografija“. S. 9. Izd. Ved. Verch. Sov. RSFSR.

Programma po rajonnomu kursu ekonomičeskoj geografii SSSR. S. 34. Izd. Vlast Sovětov. Sdvigi v školnom prepodavaniji geografiji i mery k dalnějšemu ego ulučšeniju. Izvestija AN SSSR, ser. geogr. i geofyz., 4, s. 425—436.

Praga. G. v š., 5—6, s. 32—39.

Řada článků, zpráv a recenzí v G. v š.

1939:

Ekonomičeskaja kartografija I., S. 162 + 17. Inst. inž. geodez., aerofotos. i kartogr.

Programma po ekonomičeskoj geografii SSSR dlja geografických fakultětov universitětov i pedagogičeskich institutov. S. 43. MGU. [Znovu r. 1940].

Sojuz Sovětskich Socialističeskich Respublik. In: Všeobščaja geografija, s. 161—282. Gospolitizdat.

Vněklassnaja работа po ekonomičeskoj geografiji. G. v š., 2, s. 83—89.

Ekonomgeografičeskoje položenije. G. v š., 4, s. 24—34.

Několik dalších článků a řada zpráv a recenzí v G. v š.

1940:

Ekonomičeskaja kartografija III. S. 96. Izdat. geodez. i kartogr. lit.

Pozn.: II. díl nevyšel tiskem.

Podgotovka prepodavatelje ekonomičeskoj geografii. G. v š., 2, s. 47—53.

Metodičeskije ukazanija k teme „Velikobritania“, G. v š., 3, s. 55—62. (Spolu s A. Do-mettim a M. Rejcmánem).

Povtorenije, kontrolnyje raboty i ispytanija. G. v š., 5, s. 62—67.

Krupnějšije goroda SŠA. G. v š., č. 6, s. 35—54.

Universitětskaja geografija i srednaja škola. Uč. zap. MGU, vyp. 2, Geografija, s. 137—147. (Spolu s A. Borkovem).

Řada článků, zpráv a recenzí v G. v š.

1941:

Povtorenije na urokach geografii. S. 18. Narkompros Kaz. SSR. Alma Ata. (Také ka-
zašsky).

O metodike lekcij po rajonnomu kursu ekonomičeskoj geografii SSSR. Izv. VGO, 1, s.
16—22.

Problema nagljadnosti i zanimatělnosti i nagladnyje posobija. G. v š., 1, s. 43—48 a 2,
s. 45—48.

1942—1945:

Strany Bližněgo u Srednego Vostoka. S. 19—28, 31—50, 100—108, 120—126, 142—149,
159, 165—168, 170—180, 206—223, 265—268, 270—275. Sovět. enciklop. 1944.

Osnovnyje položenija metodologii i metodiky ekonomičeskoj geografiji. In: Geografija
v škole. Metodičeskij sbornik, vyp. 2. Učpedgiz, 1944.

Sojediněnnyje Štaty Ameriki. S. 21. Stěnoqramma lekcii, pročitannoj v Kolonnom zale
Doma Sojuzov. 1945.

1946:

Očerki po školnoj metodike ekonomičeskoj geografii. S. 227. Učpedgiz.

Vyšlo rusky třikrát (1954, 1955) a přeloženo do 5 jazyků. Slovensky v r. 1953 jako
Náčrtok školskej metodiky ekonomicekej geografie.

Pozn. V bibliografii od G. N. Finašiny a R. I. Kuzmenka [1980] neuvedeno.

Ekonomičeskaja geografija SŠA. Obščij obzor. S. 92. Tip. MID SSSR.

Rajony SŠA. V samom kratkom izložěneniji. S. 28. Tip. MID SSSR.

Stranověděnije i geografija fizičeskaja i ekonomičeskaja. Izv. VGO, 1, s. 9—24.

Generalizacija v kartografiji i v geografičeskom tekstovom opisaniiji. Uč. zap. MGU, vyp.
119, Geografija 2, s. 180—205.

Ob ekonomiko-geografičeskom izučěneniji gorodov. Vopr. geograf. 2, s. 19—62.

O zadačach učitelja geografiji v děle idejnovo vospitanija mlodeži. G. v š., 5, s. 1—4.
(Spolu s Ju. G. Sauškinem).

O svjazi javlenij v geografiji. G. v š., 5, s. 40—47.

Řada článků, zpráv a recenzí v G. v š.

1947:

Sověty i nastavenija aspirantam — ekonomgeografam po rabote nad dissertaciej. S.
47. MGU.

„Svjaz javlenij“ v geografiji. Vtoroj Vsesojuznyj geograf. sjezd. Tezisy dokladov po
Sekcii metod. i organiz. voprosov. AN SSSR, s. 5—7.

O projektě novych programm po geografiji. G. v š., 3, s. 52—55.

Řada článků, zpráv a recenzí v G. v š.

1948:

Amerikanskije raboty po ekonomičeskoj geografiji Latinskoj Ameriki. Vopr. geogr. 8,
s. 207—221.

Rasovaja diskriminacija v SŠA. G. v š., 2, s. 33—37, 3, s. 28—35.

Tropičeskij les bassejna reki Kongo. G. v š., 6, s. 36—44.

Řada zpráv a recenzí v G. v š. a v Izv. VGO.

1949:

Generalizacija v kartografiji i v geograf. tekstovom opisaniiji. In: Trudy Vtorogo Vseso-
juznogo geograf. sjezda, t. 3, s. 409—422.

Opyty issledovanija otdělnych naselennyh punktov v inostrannoj literature. Vopr.
geogr. 14, s. 168—183.

Řada zpráv a recenzí v G. v š. a v Izv. VGO.

1950:

Ob učebnom planě ekonomiko-geografičeskoj specialnosti. Vopr. geogr. 18, s. 34—58.

Bolše zaboty ob iskusstve geografičeskogo opisaniija. Tamže s. 90—101.

Geografičeskij princip v organizaciji geografičeskogo izučěnenija teritoriji. Vopr. geogr.
23, s. 19—56.

Řada zpráv a recenzí v G. v š. a ve Vopr. geogr.

1951:

Za profesionalnyje pedagogičeskije navyki. Vopr. geogr. 25, s. 168—180.

Něskolko zapozdanych zamečanyj. G. v š., 1, s. 41—45.

Děvjat praktičeskich predložěnij. G. v š. 1, s. 52—59.

1952:

Opyt mojej raboty nad učebnikom po ekonomičeskoj geografiji. Izv. AN SSSR, geograf., 3, s. 54—58.

Ob izučeníji rajonov Sibíri. G. v š., 5, s. 54—55.

Recenze ve Vokr. sveta a jinde.

1953:

O podgotovke aspirantov — geografov. Izv. VGO, 4, s. 349—359.

O seriji ekonomiko-geografičeskich stěnných kart dlja školy. G. v š., 6, s. 67—72.

Opyt pri mojata rabota nad učebnika po ikonomičeska geografija na SSSR. Izv. Blg. geogr. druž. 1, s. 259—262. Sofia.

1954:

Istoričeskij obzor učebnikov geografiji. S. 504. Geografiz.

K. I. Arseněv. Izv. AN SSSR, geogr., 2, s. 69—72.

Kakim dolžno byt' prepodavanije geografiji v pedagogičeskich institutach. G. v š., 2, s. 21—25.

Recenze v G. v š., Ref. žur., Izv. VGO.

1955:

K voprosu ob učebnych planach i ob obščegeografičeskom otděleniji na geofake MGU. Vopr. geogr., 37, s. 151—172.

O tematičeskich seminarach. Vopr. geogr., 37, s. 195—205.

O populjarizaciji geografičeskich znanij. G. v š., 5, s. 20—24.

Recenze a zprávy v Izv. VGO a G. v š.

1956:

Ekonomičeskaja geografija. Ekonomičeskaja kartografija. S. 366. Geografiz.

Vyšlo znovu r. 1960 a přeloženo do arabštiny.

Vybraně, většinou už dřívě publikované statě, zčásti autorem přepracované.

Izučeníje gorodov amerikanskimi geografami. Vopr. geogr., 38, s. 257—261.

Novyje inostrannyje kniži o gorodach. Tamže s. 248—257.

Recenze v Iz. VGO a jinde.

1957:

Ekonomičeskaja geografija v srednej škole. Ekonomičeskaja geografija v vysšej škole. S. 328. Geografiz.

Sovětskaja ekonomičeskaja geografija za 40 let. In: Tezisy dokladov naučnoj sessii, posvjaščennoj 40-letiju Velikoj Oktjabr. social. revolucii. S. 18—23. MGU. (Spolu s I. M. Maergozem, Ju. G. Sauškinem a P. N. Stepanovem).

Očerednyje zadači geografiji. Izv. VGO, 1, s. 36—43.

Vstupitělnaja statja. In: Amerikanskaja geografija. S. 5—18. Izd. in. lit.

Řada zpráv a recenzí ve Vopr. geogr. a jinde.

1958:

Kratkoje posobije po metodike prepodavanija ekonomičeskoj geografiji dlja studentov — zaočnikov. S. 30. MGU.

Ešče raz o „Bolšoj geografiji SSSR“. Izv. VGO, 2, s. 134—141.

Nikolaj N. Kolosovskij. Geogr. i choz., 1, s. 40—42. (Spolu s T. M. Kalešnikovou).

Francuzskaja geografija v seredině XX. věka. Vopr. geogr., 42, s. 199—207.

Řada zpráv a recenzí ve Vopr. geogr. a G. v š.

1959:

Perestrojka sistemy narodnogo obrazovanija v SSSR i zadači školnoj geografiji. Mat. k III. sjezdu Geogr. obšč. SSSR. S. 17. Leningrad. (Spolu s A. V. Darinským a A. I. Solověvem).

Recenze geograf. literatury v Izv. VGO a jinde.

1960:

Metodika prepodavanija ekonomičeskoj geografiji. S. 451. Učpedgiz.

Řada zpráv a recenzí v G. v š., Věstn. MGU a jinde.

1961—1963:

Problema měždunarodnogo jazyka dlja naučných kontaktov i naučných rabot po geografii. Izv. VGO, 4, s. 297—303. (Spolu s D. L. Armandem a S. V. Obručevem).

Ekonomičeskaja kartografija. S. 286. Geografiz 1962. (Spolu s A. I. Preobraženským).

Řada zpráv a recenzí v G. v š. a Věstn. MGU.

1964—1980:

Moja žižň v ekonomičeskoj geografiji. G. v š. 1964, 1, s. 8—12.

Konstantin Ivanovič Arseněv. In: Ekonomičeskaja geografija SSSR. S. 293—300. Prosvěščenije 1965.

Predislovije. S. 5—6. Tamže.

Izbrannuje trudy. Stanovlenije sovětskoj ekonomičeskoj geografiji. Red. kolektiv V. A. Anučin (autor komentáři), K. N. Baranskij, S. N. Rjazancev a Ju. G. Sauškin (autor životopisu N. N. B.). S. 285. Mysl 1980.

Izbrannuje trudy. Naučnyje principy geografiji. Red. kolektiv V. A. Anučin (autor komentáři a úvodní statě), K. N. Baranskij, S. N. Rajancev a Ju. G. Sauškin. S. 239. Mysl 1980.